

การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เพื่อส่งเสริมพัฒนาพลัง
ของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี
Enhancing Creative Tourism Attractions to Promote Active Ageing
among Older Adults in Noen Hom Community, Prachinburi Province

สมลักษณ์ บุญณรงค์ (Somluk Bunnarong) E-mail: Somluk.B@itm.kmutnb.ac.th ^{1*}

อรวริยา นามสวัสดิ์ (Ornwiriya Namsawat) E-mail: Ornwiriya.n@itm.kmutnb.ac.th ²

การุณย์ อินทवास (Karoorn Intavas) E-mail: Karoon.i@itm.kmutnb.ac.th ³

^{1,2,3}อาจารย์ประจำสาขาคอมพิวเตอร์ช่วยออกแบบและบริหารงานก่อสร้าง
คณะเทคโนโลยีและการจัดการอุตสาหกรรม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ วิทยาเขตปราจีนบุรี
(Lecturer in Computer Aided Design and Construction Management, Faculty of Industrial Technology and Management,
King Mongkut's University of Technology North Bangkok, Prachinburi Campus)

*Corresponding Author. E-mail : Somluk.B@itm.kmutnb.ac.th

(Received: 18 November 2025; Revised: 22 June 2026; Accepted: 23 June 2026)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์และสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวโดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อส่งเสริมพัฒนาพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี มีผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 42 คน คัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจงภายใต้ความสมัครใจ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน 14 คน หน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 14 คน และผู้ประกอบการกลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ 14 คน เครื่องมือวิจัยประกอบด้วยแบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยว การสนทนากลุ่ม แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As และแบบบันทึกการระดมความคิดเห็น วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า กระบวนการออกแบบเพื่อยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ประกอบด้วย 4 ขั้นตอน ได้แก่ การสำรวจทุนวัฒนธรรมและบริบทชุมชน การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As การคัดเลือกพื้นที่และพัฒนาแบบ และการนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ แนวคิดการออกแบบเพื่อส่งเสริมพัฒนาพลัง โดยพัฒนาพื้นที่ให้มีความปลอดภัย เข้าถึงได้สะดวก มีจุดพักและสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสม รวมทั้งเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุถ่ายทอดภูมิปัญญา มีส่วนร่วมทางสังคม และสร้างรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยว ผลจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ชุมชนได้ต้นแบบการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงทุนวัฒนธรรมกับการใช้สอยพื้นที่จริงและสามารถนำกระบวนการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนวทางพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนสูงวัยที่มีบริบทใกล้เคียงกัน

คำสำคัญ : การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม; การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์; พัฒนาพลัง; ชุมชนเนินหอม

Abstract

This research aimed to construct creative tourism attractions and synthesize a destination upgrading process through participatory action research to support active ageing among older adults in Noen Hom Community, Prachinburi Province. The study involved 42 key informants, selected through purposive sampling on a voluntary basis. These informants comprised 14 older adults and local wisdom holders, 14 representatives from government agencies and local administrative organizations, and 14 representatives from entrepreneurs, occupational groups, and local site owners. The research instruments consisted of a tourism site survey form, focus group discussion guidelines, a destination assessment form based on the 6As components, and a brainstorming record form. Then, data were analyzed through content analysis.

The findings revealed that the design process for upgrading creative tourism attractions consisted of four phrases: a) surveying cultural capital and community context, b) analyzing tourism site potential based on the 6As components, c) selecting sites and developing designs, and d) implementing the design outputs. The design concept for promoting active ageing focused on developing spaces that are safe, easily accessible, equipped with appropriate resting areas and facilities, as well as capable of enabling older adults to transmit local wisdom, actively participate in society, and generate income from tourism activities. As a result of this process, the community obtained a prototype for tourism attraction design that connects cultural capital with actual spatial utilization. Additionally, this research process can be applied as a guideline for developing tourism attractions in other ageing communities with similar contexts.

Keywords : Participatory Action Research; Creative Tourism; Active Ageing; Noen Hom Community

บทนำ

ปัจจุบันโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมสูงวัยอย่างสมบูรณ์ โดยองค์การสหประชาชาติ (United Nations, 2019) คาดการณ์ว่าภายในปี พ.ศ. 2593 ประชากรผู้สูงอายุทั่วโลกจะมีจำนวนมากกว่า 1.5 พันล้านคน หรือประมาณร้อยละ 16 ของประชากรโลกทั้งหมด การเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรดังกล่าวส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข และอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ต้องปรับตัวให้รองรับประชากรสูงวัย สำหรับจังหวัดปราจีนบุรี สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี (2567) ระบุว่า ประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป คิดเป็นร้อยละ 19.7 ของประชากรทั้งหมด และมีแนวโน้มว่าภายในปี 2570 จะเพิ่มขึ้นมากกว่าร้อยละ 22 สถานการณ์นี้สะท้อนความจำเป็นในการพัฒนาโครงสร้างชุมชนที่ช่วยรองรับผู้สูงอายุทั้งด้านรายได้ สุขภาวะ บทบาททางสังคม และการมีส่วนร่วมในเศรษฐกิจท้องถิ่น

การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งที่สามารถเชื่อมโยงผู้สูงอายุกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเพื่อการพักผ่อน สุขภาพ วัฒนธรรม และการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของนักท่องเที่ยวสูงวัยที่ให้ความสำคัญกับความปลอดภัย ความสะดวกสบาย กิจกรรมที่ไม่เร่งรีบ และการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน (World Tourism Organization, 2018; วสวัตต์ สติญญามณี, 2562; จดิกา คุ่มเรือน และคณะ, 2564) จังหวัดปราจีนบุรีมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ ความหลากหลายทางชีวภาพ สมุนไพร และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ซึ่งสามารถต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ วัฒนธรรม และสร้างสรรค์ได้ (พระครูชลธารโสภิต กงแก้ว, 2567; มณีรัตน์ สุขเกษม และคณะ, 2563) โดยเฉพาะชุมชนเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งอยู่ใกล้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ และมีทุนวัฒนธรรม เช่น การตีมีดแบบโบราณ การผลิตอังกะลุง การเพาะเห็ด การแปรรูปสมุนไพร วิถีเกษตร และภูมิทัศน์ธรรมชาติที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ (สมลักษณ์ บุญณรงค์ และคณะ, 2568ก; ทิชากร เกษรบัว และเปรมสิริ สุขปรีเปรม, 2567)

อย่างไรก็ตาม แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเนินหอมยังมีข้อจำกัดด้านความพร้อมของพื้นที่ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก ป้ายสื่อความหมาย การเข้าถึงอาคารและพื้นที่กิจกรรม ห้องน้ำ จุดพัก และบริการพื้นฐานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและกลุ่มเปราะบาง (สมลักษณ์ บุญณรงค์ และคณะ, 2568ข) ข้อจำกัดดังกล่าวทำให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนยังไม่สามารถถูกใช้เป็นฐานการท่องเที่ยวที่รองรับสังคมสูงวัยได้เต็มศักยภาพ การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องพิจารณาทั้งคุณค่าทางวัฒนธรรม บทบาทของผู้สูงอายุ และความพร้อมเชิงกายภาพของพื้นที่ ตามแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคนที่ให้ความสำคัญกับการเข้าถึงที่เท่าเทียม ความปลอดภัย ข้อมูลที่เข้าใจง่าย ความยืดหยุ่นในการใช้งาน การลดภาระทางกายภาพ และพื้นที่ใช้งานที่เหมาะสมกับผู้ใช้ทุกกลุ่ม (Bodeerat et al., 2021; กมลวรรณ แสงธรรมทวี และเบญจวรรณ ปานแมน, 2566; ชุตติกาญจน์ แจ่มเสนาะ, 2563) ในบริบทของชุมชนเนินหอม ผู้สูงอายุเป็นกลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบจากข้อจำกัดด้านรายได้ บทบาททางสังคม และการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างรุ่น ขณะเดียวกัน ผู้สูงอายุยังเป็นเจ้าของทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญา วิถีชีวิต และประสบการณ์ท้องถิ่นที่สามารถสนับสนุนการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ (Creative Tourism) ของชุมชนได้ การส่งเสริมพหุพลัง (Active Ageing) จึงมีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนสูงวัย เนื่องจากช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมอย่าง การสร้างพื้นที่สุขภาวะผ่านการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวที่ปลอดภัย สนับสนุนสุขภาพกาย สุขภาพจิต อารมณ์ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความภาคภูมิใจในคุณค่าของตนเองของผู้สูงอายุ จึงเป็นกลไกสำคัญในการเปลี่ยนทุนวัฒนธรรมของผู้สูงอายุให้เกิดประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวชุมชนและคุณภาพชีวิตของคนในพื้นที่

การวิจัยนี้จึงใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research Process: PAR) เป็นกระบวนการทำงานโดยให้ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานท้องถิ่น และภาคีที่เกี่ยวข้องร่วมสำรวจทุนวัฒนธรรม วิเคราะห์ปัญหา ออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ และประเมินผลร่วมกัน การวิจัยนี้มุ่งการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อส่งเสริมพหุพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี และเพื่อให้ได้แนวทางเชิงกระบวนการที่สามารถประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทใกล้เคียงได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ และถอดบทเรียนเพื่อสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวผ่านการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อสนับสนุนพหุพลังของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยนี้กำหนดกรอบแนวคิด 4 กลุ่มแนวคิดหลัก ได้แก่

แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นฐานในการพิจารณาทุนวัฒนธรรมของชุมชน ได้แก่ ภูมิปัญญาการตีมีด การผลิตอังกะลุง การเพาะเห็ด การแปรรูปสมุนไพร และวิถีชีวิตชุมชน ทุนวัฒนธรรมดังกล่าวสามารถนำมาใช้เพิ่มคุณค่าให้แหล่งท่องเที่ยว และสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่

Richards and Raymond (2000) อธิบายว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวพัฒนา ศักยภาพและประสบการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่สัมพันธ์กับพื้นที่ ขณะที่ Richards (2011) ชี้ว่า การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เป็นกระบวนการที่นำทุนวัฒนธรรมมาใช้สร้างคุณค่าให้ท้องถิ่น ควบคู่กับการส่งเสริม การมีส่วนร่วมของคนในชุมชน

แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคน

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคนเป็นกรอบในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้รองรับผู้ใช้บริการที่หลากหลาย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ผู้พิการ และผู้ที่มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว แนวคิดดังกล่าวให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบริการ ข้อมูลข่าวสาร และการออกแบบ สภาพแวดล้อมที่คนทุกกลุ่มสามารถใช้งานได้อย่างเหมาะสม (Darcy & Dickson, 2009; Story et al., 1998) งานวิจัยนี้จึงประยุกต์แนวคิดดังกล่าวร่วมกับองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยว 6As ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักหรือพื้นที่ที่รองรับ กิจกรรม และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว (Cooper et al., 2008) เพื่อใช้วิเคราะห์และพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

แนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม

การวิจัยนี้ใช้แนวคิดการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมและการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกรอบ กระบวนการดำเนินงาน กรอบกระบวนการดังกล่าวเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ร่วมกำหนดปัญหา ออกแบบแนวทางแก้ไข ทดลองใช้ และประเมินผลร่วมกัน Reason and Bradbury (2013) อธิบายว่าการวิจัย เชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิด การเปลี่ยนแปลงทางสังคมควบคู่กับการสร้างความรู้ใหม่ ในงานวิจัยนี้ ผู้สูงอายุ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการ หน่วยงานภาครัฐ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่จึงมีส่วนร่วมในการสำรวจทุนวัฒนธรรม วิเคราะห์ศักยภาพและ ข้อจำกัด ออกแบบปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ ทดลองใช้พื้นที่ และประเมินผลร่วมกัน

แนวคิดพหุพลัง

พหุพลัง หมายถึง กระบวนการส่งเสริมคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุผ่านการเพิ่มโอกาสด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต องค์การอนามัยโลกใช้แนวคิดนี้เป็นกรอบในการพัฒนาศักยภาพของผู้สูงอายุให้ สามารถมีบทบาททางสังคม ใช้ความรู้และประสบการณ์ และดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า (World Health Organization, 2002) ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงมุ่งทั้งการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ และการเปิดพื้นที่ให้ผู้สูงอายุ มีบทบาทในการถ่ายทอดภูมิปัญญา มีส่วนร่วมทางสังคม และสร้างรายได้ในชุมชน

จากแนวคิดทั้ง 4 กลุ่ม ผู้วิจัยได้นำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดแสดงในรูปภาพที่ 1

รูปภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี ใช้ระยะเวลาดำเนินงาน 12 เดือน โดยมุ่งพัฒนากระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ผ่านการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ ชุมชน ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนพัฒนาผลผลิตของผู้สูงอายุ

ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายของการวิจัยแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1) แหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ จำนวน 6 แห่ง จาก “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” คัดเลือกจากความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่ ควบคู่กับศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้หรือแหล่งท่องเที่ยวชุมชน และ 2) ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย จำนวน 42 คน ใช้วิธีคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) และสมัครใจเข้าร่วมการวิจัย แบ่งเป็นกลุ่มจำนวนเท่าๆ กัน คือ กลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน 14 คน กลุ่มหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 14 คน และกลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ 14 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 4 ประเภท ได้แก่ 1) แบบบันทึกการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและทุนวัฒนธรรม เพื่อรวบรวมข้อมูลสภาพกายภาพ อัตลักษณ์พื้นที่ ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งอำนวยความสะดวก และข้อจำกัดของพื้นที่ 2) การสนทนากลุ่ม เพื่อศึกษาศักยภาพ ปัญหา ความต้องการ และบทบาทของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยว 3) แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ได้แก่ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว และ 4) แบบบันทึกการระดมความคิดเห็นและการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม เพื่อรวบรวมข้อเสนอเกี่ยวกับการปรับปรุงพื้นที่ทางกายภาพ ภูมิทัศน์ และสิ่งอำนวยความสะดวกที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม

การเก็บรวบรวมข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจำแนกเป็น 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจทุนวัฒนธรรมชุมชน 2) การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As 3) การคัดเลือกเพื่อการออกแบบและปรับปรุงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว และ 4) การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ จากนั้นถอดบทเรียนเพื่อสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนอื่นที่สนใจ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Contents Analysis) โดยนำข้อมูลจากการสำรวจภาคสนาม การสนทนากลุ่ม การประเมิน 6As การระดมความคิดเห็น มาจัดหมวดหมู่ตามประเด็น ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมของชุมชน ศักยภาพและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว บทบาทของผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แนวทางการออกแบบและปรับปรุงพื้นที่ และสรุปกระบวนการและปัจจัยที่เอื้อต่อการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเพื่อสนับสนุนพัฒนาผลผลิตของผู้สูงอายุในชุมชนเนินหอม

จริยธรรมการวิจัยและการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคล

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองด้านจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์จากคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เครือข่าย มหาวิทยาลัยนเรศวร ตามหนังสือรับรองเลขที่ NREC No. 0024/2567 และ COA No. 006/2024 ลงวันที่ 5 มิถุนายน พ.ศ. 2567 ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ ขั้นตอนการเก็บข้อมูล สิทธิของผู้เข้าร่วม และการคุ้มครองข้อมูลส่วนบุคคลก่อนการให้ความยินยอม ผู้เข้าร่วมสามารถปฏิเสธหรือยุติการเข้าร่วมได้ตลอดเวลา ข้อมูลที่ได้รับถูกเก็บรักษาเป็นความลับและนำเสนอในภาพรวมเพื่อวัตถุประสงค์ทางวิชาการเท่านั้น

โดยสรุปการวิจัยนี้ดำเนินงานตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม โดยเริ่มจากการศึกษาบริบทและทุนวัฒนธรรมของชุมชน การประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว การออกแบบและพัฒนาพื้นที่ร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ตลอดจนการถอดบทเรียนจากกระบวนการดำเนินงาน ระเบียบวิธีวิจัยแสดงในรูปภาพที่ 2

รูปภาพที่ 2 ระเบียบวิธีการวิจัย
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยนำเสนอ มีรายละเอียดดังนี้

1. การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชนเนินหอม

ชุมชนเนินหอมตั้งอยู่ในตำบลเนินหอม อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี มีพื้นที่เชื่อมต่อกับจังหวัดนครนายกและอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่ จึงมีศักยภาพด้านทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิทัศน์ วิถีเกษตรกรรม และวัฒนธรรมท้องถิ่น การสำรวจภาคสนามและการสนทนากลุ่มกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจำนวน 42 คน ประกอบด้วยกลุ่มผู้สูงอายุและปราชญ์ชุมชน กลุ่มหน่วยงานราชการและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และกลุ่มผู้ประกอบการ กลุ่มอาชีพ และเจ้าของพื้นที่ พบว่า แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนสามารถจำแนกได้เป็น 4 กลุ่ม ได้แก่ แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและศาสนา แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและสมุนไพร และสิ่งอำนวยความสะดวกหรือบริการสนับสนุนการท่องเที่ยว ชุมชนเนินหอมมีศักยภาพสูงในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ เนื่องจากมีทั้งทรัพยากรธรรมชาติ ทุนวัฒนธรรม ภูมิปัญญาผู้สูงอายุ และเครือข่ายผู้ประกอบการในพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดสำคัญอยู่ที่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว เช่น การเข้าถึงพื้นที่

สิ่งอำนวยความสะดวก ห้องน้ำ จุดพัก ป้ายสื่อความหมาย และบริการพื้นฐานที่เหมาะสมกับผู้สูงอายุและผู้มีข้อจำกัดด้านการเคลื่อนไหว ดังรูปภาพที่ 3

รูปภาพที่ 3 ตำแหน่งแหล่งท่องเที่ยวและการมีส่วนร่วมในการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

2. การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As

การวิเคราะห์แหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม มีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินจุดแข็ง ข้อจำกัด และโจทย์การออกแบบของแหล่งท่องเที่ยว ก่อนนำไปสู่กระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วม ผลการวิเคราะห์ พบว่า ชุมชนเนินหอมมีจุดแข็งด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวและกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักหรือพื้นที่รองรับ และบริการเสริมสำหรับนักท่องเที่ยวสูงวัย

เมื่อวิเคราะห์ตามองค์ประกอบ พบว่า ด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ชุมชนมีทรัพยากรหลากหลาย ทั้งธรรมชาติ ศาสนา วัฒนธรรม เกษตร และสมุนไพร ซึ่งสามารถใช้เป็นฐานในการออกแบบแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์รายพื้นที่ได้ ด้านการเข้าถึง พบว่า พื้นที่ส่วนใหญ่เข้าถึงได้จากถนนสายหลัก แต่ยังต้องปรับปรุงทางเดินภายในพื้นที่ ป้ายบอกทาง จุดพัก และความปลอดภัยสำหรับผู้สูงอายุ ด้านสิ่งอำนวยความสะดวก พบว่าหลายพื้นที่ยังต้องการห้องน้ำที่เหมาะสม ทางลาด ราวจับ จุดนั่งพัก ร่มเงา และป้ายสื่อความหมายที่อ่านง่าย ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว พบว่า พื้นที่มีกิจกรรมเดิมที่สัมพันธ์กับภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นต้นทุนสำคัญที่สามารถพัฒนาต่อยอดไปสู่การออกแบบกิจกรรมการท่องเที่ยว แต่ควรได้รับการฝึกอบรมการให้บริการก่อนเปิดรับนักท่องเที่ยวจริง ด้านที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว พบว่า ภาพรวมยังขาดที่พักรูปแบบที่สัมผัสกับวิถีชีวิตชุมชน และด้านบริการเสริม พบว่า ควรพัฒนาระบบข้อมูลสารสนเทศเพื่อสื่อสารระหว่างนักท่องเที่ยวกับชุมชน จุดบริการนักท่องเที่ยว พื้นที่ดูแลสุขภาพเบื้องต้น และการประสานงานระหว่างเจ้าของพื้นที่กับหน่วยงานท้องถิ่น

3. การออกแบบและปรับปรุงพื้นที่แหล่งท่องเที่ยว 6 แห่ง

การออกแบบแหล่งท่องเที่ยวชุมชนที่ใช้เป็นพื้นที่ปฏิบัติการ ใช้วิธีการรับสมัครจากเจ้าของพื้นที่ที่ภายใต้ “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” มีสถานที่เข้าร่วมโครงการจำนวน 6 แห่ง แนวทางการออกแบบของทั้ง 6 แห่ง มีหลักร่วมกัน คือ การยกระดับพื้นที่ต้นทุนเดิมให้รองรับผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่ม โดยพิจารณาการเข้าถึงที่ปลอดภัย ห้องน้ำที่เหมาะสม จุดนั่งพัก ร่มเงา ป้ายข้อมูลที่อ่านง่าย ทางสัญจรที่ลดความเสี่ยง และเพิ่มพื้นที่รองรับการถ่ายทอดภูมิปัญญา การออกแบบดังกล่าวไม่ได้

มุ่งเฉพาะการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางกายภาพ แต่เป็นการออกแบบที่เอื้อต่อพลพลังของผู้สูงอายุ ทั้งด้าน สุขภาวะ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต กล่าวคือ เป็นพื้นที่ที่ปลอดภัย สะดวกในการใช้งาน ช่วยลด ข้อจำกัดทางกายภาพของผู้สูงอายุ พื้นที่กิจกรรมและพื้นที่เรียนรู้ช่วยเปิดโอกาสให้ผู้สูงอายุมีบทบาททางสังคมและ ถ่ายทอดภูมิปัญญา ขณะที่พื้นที่จำหน่ายสินค้า พื้นที่สาธิต และพื้นที่ต้อนรับนักท่องเที่ยวช่วยสนับสนุนบทบาททาง เศรษฐกิจและความภาคภูมิใจในตนเองของผู้สูงอายุ สรุปแนวความคิดการออกแบบแสดงในตารางที่ 1

โดยกระบวนการออกแบบเป็นการทำงานร่วมกันระหว่างผู้ออกแบบและเจ้าของพื้นที่ เพื่อปรับปรุง อาคารและสภาพแวดล้อมให้ตอบสนองโจทย์ผู้ใช้งานทั้งเจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุในชุมชน และนักท่องเที่ยว บรรยายการดำเนินงานแสดงในรูปภาพที่ 4 ผลการออกแบบจึงช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถใช้สอยพื้นที่ได้อย่างมี ประสิทธิภาพ ปลอดภัย พร้อมทั้งส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในฐานะผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมออกแบบ ผู้ใช้พื้นที่ ผู้ถ่ายทอดองค์ความรู้ และผู้มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจชุมชน ผลการออกแบบแสดงในภาพที่ 5

รูปภาพที่ 4 บรรยายการระดมความคิดเห็นเพื่อออกแบบแหล่งท่องเที่ยวในชุมชน
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

รูปภาพที่ 5 ตัวอย่างผลการออกแบบปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนเนินหอม
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

ตารางที่ 1 สรุปแนวความคิดการออกแบบเพื่อส่งเสริมพัฒนาพลังของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตำบลเนินหอม อำเภอเมือง
ปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี

ลำดับ	แหล่งท่องเที่ยว	บทบาทของพื้นที่	แนวความคิดการออกแบบ เพื่อส่งเสริมพัฒนาพลัง	องค์ประกอบการปรับปรุง
1	วัดนาปรือ	แหล่งท่องเที่ยวเชิง พุทธและกิจกรรม ชุมชน	พัฒนาให้เป็นพื้นที่สำคัญทาง ศาสนาและการเรียนรู้ที่เอื้อต่อการ รวมกลุ่มของผู้สูงอายุ ทั้งด้านจิตใจ สังคม และการฝึกทักษะอาชีพ	ปรับปรุงอาคารประกอบกิจกรรม ทางศาสนา พื้นที่ฝึกอบรมผลิต ดอกไม้ประดิษฐ์ ทางเดินปลอดภัย จุดนั่งพัก และห้องน้ำที่เหมาะสม
2	หนองน้ำนาปรือ และตลาดชุมชน เนินหอม	พื้นที่นันทนาการ และตลาดชุมชน	ส่งเสริมให้เป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อ สุขภาพ การพักผ่อน การออกมา ทำกิจกรรม และการพบปะของคน ในชุมชนทุกวัย โดยเฉพาะผู้สูงอายุ	ปรับปรุงห้องน้ำ ลานกิจกรรม ทางเดินโดยรอบ พื้นที่นั่งพัก ร่มเงา และพื้นที่รองรับกิจกรรมชุมชน
3	ศูนย์ 3 วัย ทต. บ้านนาปรือ	ศูนย์บริการและ จุดเริ่มต้นการ ท่องเที่ยวชุมชน	ออกแบบให้เป็น “ศูนย์กลางการ ท่องเที่ยวสูงวัย” ที่ให้บริการข้อมูล การต้อนรับ การประสานกิจกรรม และการเดินทางอย่างสะดวก ปลอดภัย	ปรับปรุงห้องน้ำผู้สูงอายุ จัดเตรียม ที่จอดรถ พื้นที่พักรอ จุด ประชาสัมพันธ์ข้อมูล เพื่อเชื่อม ต่อไปยังแหล่งท่องเที่ยวอื่น
4	วัดเนินหอม	แหล่งท่องเที่ยว ทางศาสนาและ นันทนาการ	พัฒนาให้เป็นพื้นที่ศูนย์รวมจิตใจ และพื้นที่พักผ่อนของชุมชน โดย ผสานพุทธประวัติและภูมิทัศน์เพื่อ การเดินทางอย่างผ่อนคลาย	ปรับปรุงห้องน้ำ สวนพุทธประวัติ ศาลากลางน้ำ ทางเดินชมพื้นที่ จุด นั่งพัก และภูมิทัศน์โดยรอบ
5	ศูนย์เรียนรู้ การเกษตร ม.4	แหล่งเรียนรู้ การเกษตรและ สมุนไพร	ออกแบบให้เป็นพื้นที่เรียนรู้เชิง สุขภาพและอาชีพ ผู้สูงอายุสามารถ มีบทบาทเป็นทั้งผู้เรียนและผู้ ถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านเกษตรและ แปรรูปสมุนไพรพื้นบ้าน	ปรับปรุงอาคารฝึกอบรม ห้องน้ำ พื้นที่สาธิต ป้ายความรู้ พื้นที่นั่งพัก และสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับ กิจกรรมกลุ่ม
6	ร้านทองม้วนป่า อ้อย	แหล่งงานและ พื้นที่เศรษฐกิจ ชุมชน	พัฒนาเป็นพื้นที่สาธิตและจำหน่าย ผลิตภัณฑ์ที่สะท้อนบทบาทผู้สูงอายุ ในฐานะผู้ผลิต ผู้สาธิต และผู้สร้าง รายได้ให้ชุมชน	ปรับปรุงพื้นที่สาธิตทดลองทำ ทองม้วน พื้นที่จำหน่ายสินค้า พื้นที่ รับนักท่องเที่ยว และการจัดการ ทางสัญจร จุดนั่งพัก

4. การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ

ภายหลังการส่งมอบผลงานการออกแบบ พบว่า มีการนำข้อเสนอไปสู่การปฏิบัติแล้วจำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดนาปรือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หนองน้ำนาปรือและตลาดชุมชนเนินหอม และโครงการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศูนย์ 3 วัย โดยการพัฒนาดังกล่าว มุ่งยกระดับพื้นที่ให้รองรับผู้สูงอายุ นักท่องเที่ยว และประชาชนในชุมชนตามแนวคิดพัฒนาพลังและการออกแบบเพื่อทุกคน ผลการดำเนินงานทำให้พื้นที่ทั้ง 3 แห่ง สามารถรองรับกิจกรรมด้านศาสนา การเรียนรู้ การออกกำลังกาย การพักผ่อน และการพบปะของคนทุกวัย โดยเฉพาะการส่งเสริมบทบาทของผู้สูงอายุในการเข้าร่วมกิจกรรมชุมชน และการถ่ายทอดองค์ความรู้ นอกจากนี้ พื้นที่ที่ได้รับการพัฒนายังถูกนำมาใช้เป็นสถานที่จัดกิจกรรมสำคัญของชุมชนอย่างต่อเนื่อง เช่น งานประเพณีท้องถิ่น กิจกรรมส่งเสริมสุขภาพ การอบรมอาชีพ และกิจกรรมรวมกลุ่มของประชาชน ดังในรูปภาพที่ 6

รูปภาพที่ 6 การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติและการใช้ประโยชน์พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม
ที่มา: คณะผู้วิจัย, 2569

5. การถอดบทเรียนและสังเคราะห์กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์

จากผลการดำเนินงานวิจัย สามารถสังเคราะห์เป็นกระบวนการหลัก 4 ขั้นตอน ได้แก่ 1) การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชน 2) การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As 3) การคัดเลือกพื้นที่เพื่อการออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว และ 4) การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ กระบวนการดังกล่าวเป็นกลไกการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน เจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุ หน่วยงานท้องถิ่น และทีมวิชาการ เพื่อนำทุนวัฒนธรรมเดิมของชุมชนไปสู่การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว สามารถสรุปสังเคราะห์กระบวนการดำเนินงานได้ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การสำรวจทุนวัฒนธรรมของชุมชน เป็นขั้นตอนเริ่มต้นที่ใช้ทำความเข้าใจบริบทของพื้นที่ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วิถีชีวิต ภูมิปัญญาท้องถิ่น สภาพกายภาพ สิ่งอำนวยความสะดวก ศักยภาพ และข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว การดำเนินงานในขั้นตอนนี้ช่วยให้ชุมชนมองเห็นคุณค่าของทรัพยากรที่ตนเองมีอยู่ และเห็นความเป็นไปได้ในการนำทุนวัฒนธรรมไปต่อยอดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ บทเรียนสำคัญ คือ ควรเริ่มจากการทำความเข้าใจชุมชนอย่างรอบด้าน ไม่ใช่เริ่มจากการออกแบบทางกายภาพทันที ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จของขั้นตอนนี้ ได้แก่ การมีส่วนร่วมของคนในพื้นที่ การมีแกนนำชุมชนที่ได้รับความไว้วางใจ และการสื่อสารให้ชุมชนเห็นศักยภาพของตนเองก่อนเข้าสู่กระบวนการพัฒนา

ขั้นตอนที่ 2 การวิเคราะห์ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As เป็นขั้นตอนที่ช่วยจัดระบบข้อมูลจากการสำรวจให้กลายเป็นโจทย์การพัฒนา โดยพิจารณาทั้งด้านสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรมการท่องเที่ยว ที่พักหรือพื้นที่รองรับนักท่องเที่ยว และบริการเสริมทางการท่องเที่ยว การสนทนากลุ่มกับผู้สูงอายุ ปราชญ์ชุมชน ผู้ประกอบการ เจ้าของพื้นที่ และหน่วยงานท้องถิ่น ทำให้สามารถระบุจุดแข็ง ข้อจำกัด และความต้องการของแต่ละพื้นที่ได้ชัดเจนขึ้น บทเรียนสำคัญคือ เกณฑ์ 6As สามารถใช้เป็นเครื่องมือกลางในการพูดคุยระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ เพราะช่วยให้ชุมชนเห็นภาพรวมของ

ความพร้อมและข้อจำกัดของแหล่งท่องเที่ยว ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ การมีเป้าหมายร่วมกันในการยกระดับพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ปลอดภัย เข้าถึงได้ และเอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุ รวมถึงการเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนให้ข้อมูลอย่างเท่าเทียม

ขั้นตอนที่ 3 การคัดเลือกพื้นที่เพื่อการออกแบบและปรับปรุงแหล่งท่องเที่ยว เป็นขั้นตอนที่นำผลการวิเคราะห์ศักยภาพและข้อจำกัดของพื้นที่ไปสู่การกำหนดพื้นที่ปฏิบัติการ โดยใช้วิธีรับสมัครเจ้าของพื้นที่ที่มีความพร้อมและสมัครใจเข้าร่วม “โครงการออกแบบปรับปรุง บ้าน ร้าน วัด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนเนินหอม” พื้นที่ที่เข้าร่วมโครงการมีบทบาทแตกต่างกัน เช่น พื้นที่ศาสนาและการเรียนรู้ พื้นที่นันทนาการและตลาดชุมชน ศูนย์บริการและพื้นที่ต้อนรับ แหล่งเรียนรู้เกษตรและสมุนไพร และพื้นที่เศรษฐกิจชุมชน บทเรียนสำคัญคือการคัดเลือกพื้นที่ควรพิจารณาทั้งศักยภาพของพื้นที่ ความพร้อมของเจ้าของพื้นที่ ความเชื่อมโยงกับทุนวัฒนธรรมและความเป็นไปได้ในการดูแลรักษาหลังการพัฒนา ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ ความสมัครใจของเจ้าของพื้นที่ ความพร้อมในการให้ข้อมูล การเปิดรับข้อเสนอจากทีมวิชาการ และการมีหน่วยงานท้องถิ่นเป็นกลไกสนับสนุนการประสานงาน

ขั้นตอนที่ 4 การนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ เป็นขั้นตอนที่เปลี่ยนข้อเสนอไปสู่การพัฒนาพื้นที่จริงหรือการบรรจุเข้าสู่แผนงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ผลการดำเนินงานในชุมชนเนินหอม พบว่า มีการนำผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติแล้วจำนวน 3 โครงการ ได้แก่ โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยววัดนาปรือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์หนองน้ำนาปรือและตลาดชุมชนเนินหอม และโครงการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกแหล่งท่องเที่ยวศูนย์ 3 วัย บทเรียนสำคัญคือ การนำแบบไปปฏิบัติจริงต้องอาศัยมากกว่าการออกแบบที่เหมาะสม แต่ต้องมียุทธศาสตร์ แหล่งทุน กลไกบริหารจัดการ และหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อเนื่อง ปัจจัยที่เอื้อต่อความสำเร็จคือ การสนับสนุนจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การเข้าถึงงบประมาณหรือแหล่งทุน การมีเจ้าของพื้นที่ที่พร้อมดำเนินงาน และการสนับสนุนด้านอื่น ๆ เช่น การประชาสัมพันธ์ การตลาด และการพัฒนาศักยภาพผู้สูงอายุให้สามารถมีบทบาทในพื้นที่

เมื่อพิจารณาในภาพรวม กระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของชุมชนเนินหอมสามารถถอดบทเรียนเป็นองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การเริ่มต้นจากทุนวัฒนธรรมและศักยภาพของชุมชน 2) การใช้เกณฑ์ 6As เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว 3) การคัดเลือกพื้นที่จากความสมัครใจและความพร้อมของเจ้าของพื้นที่ จากนั้นจึงการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงการใช้งานของผู้สูงอายุกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน และ 4) การมีกลไกสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อผลักดันผลงานออกแบบไปสู่การปฏิบัติ กระบวนการดังกล่าวจึงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีทุนวัฒนธรรม ผู้สูงอายุ และความต้องการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยควรปรับรายละเอียดให้สอดคล้องกับบริบท ทรัพยากร และข้อจำกัดของแต่ละพื้นที่

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในบริบทชุมชนสูงวัยควรเริ่มจากการทำความเข้าใจชุมชน ทั้งในมิติของคน ทุนวัฒนธรรม สถานที่ ศักยภาพ และข้อจำกัดของพื้นที่ ก่อนนำไปสู่การออกแบบและยกระดับแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ กระบวนการดังกล่าวต้องอาศัยการทำงานร่วมกับชุมชน การมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุ เจ้าของพื้นที่ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่น แล้วจึงขยายผลไปสู่การสนับสนุนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในระดับนโยบายหรือแผนพัฒนาพื้นที่ จากการดำเนินงานที่ให้ความสำคัญของ “กระบวนการ” การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ซึ่งสามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

ประเด็นแรก การใช้ทุนวัฒนธรรมเป็นฐานในการยกระดับแหล่งท่องเที่ยว สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ของ Richards and Raymond (2000) ที่อธิบายว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์เปิด

โอกาสให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้และมีส่วนร่วมกับกิจกรรมที่สะท้อนเอกลักษณ์ของพื้นที่ และสอดคล้องกับ Richards (2011) ที่ชี้ว่าการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ช่วยเพิ่มคุณค่าให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชน กรณีชุมชนเนินหอมแสดงให้เห็นว่า ทุนวัฒนธรรม เช่น สมุนไพร การเกษตร งานฝีมือ ขนมพื้นบ้าน ศาสนา และภูมิทัศน์ชุมชน สามารถนำมาใช้เป็นฐานในการออกแบบพื้นที่ท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ได้ โดยเฉพาะเมื่อผู้สูงอายุเข้ามามีบทบาทเป็นเจ้าของความรู้ ผู้ให้ข้อมูล และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา

ประเด็นที่สอง การประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวตามองค์ประกอบ 6As ช่วยให้การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวมีความเป็นระบบมากขึ้น เนื่องจากทำให้เห็นทั้งจุดแข็งและข้อจำกัดของพื้นที่ในด้านสิ่งดึงดูดใจ การเข้าถึง สิ่งอำนวยความสะดวก กิจกรรม พื้นที่รองรับ และบริการเสริม ผลการวิจัยชี้ว่า ชุมชนเนินหอมมีจุดแข็งด้านทรัพยากรธรรมชาติ วัฒนธรรม เกษตร และสมุนไพร แต่ยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึง ห้องน้ำ จุดพัก ป้าย สื่อความหมาย และบริการสำหรับผู้สูงอายุ ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับจิตติกา คุ่มเรือน และคณะ (2564) ที่พบว่าจังหวัดปราจีนบุรีมีศักยภาพด้านแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังคงต้องการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชุมชน และสอดคล้องกับจิตติกา คุ่มเรือน และคณะ (2565) ที่เสนอว่าองค์ประกอบด้านพื้นที่ กิจกรรม การจัดการ และการมีส่วนร่วมมีผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์

ประเด็นที่สาม การออกแบบแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ตามแนวความคิดการท่องเที่ยวเพื่อทุกคนและการออกแบบเพื่อทุกคน ช่วยให้ทุนวัฒนธรรมของชุมชนสามารถเชื่อมโยงกับการใช้งานของผู้สูงอายุและนักท่องเที่ยวทุกกลุ่มได้ชัดเจนขึ้น ดังปรากฏจากการใช้งานในช่วงมีกิจกรรมการท่องเที่ยว ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับ Darcy and Dickson (2009) ที่เสนอว่าการท่องเที่ยวที่เข้าถึงได้ควรครอบคลุมสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ระบบบริการ และข้อมูลข่าวสาร และสอดคล้องกับ Story, et al. (1998) ที่อธิบายว่าการออกแบบเพื่อทุกคนมุ่งสร้างสภาพแวดล้อมที่คนทุกกลุ่มสามารถใช้งานได้โดยไม่ขัดแย้งกับการใช้งานเดิม การยกระดับพื้นที่ทั้ง 6 แห่งในชุมชนเนินหอมจึงมีความหมายมากกว่าการปรับปรุงอาคารหรือภูมิทัศน์ แต่เป็นการสร้างสภาพแวดล้อมให้ผู้สูงอายุสามารถเข้าถึงการใช้งาน และมีบทบาทในพื้นที่ท่องเที่ยวได้มากขึ้น

ประเด็นที่สี่ กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเกิดจากความต้องการของพื้นที่จริง สอดคล้องกับ Reason and Bradbury (2013) ที่อธิบายว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการสร้างองค์ความรู้ร่วมกันระหว่างนักวิจัยและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง โดยมุ่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมควบคู่กับการสร้างความรู้ใหม่ และสอดคล้องกับประพัทธ์พงษ์ อุปลา และสมลักษณ์ บุญรงค์ (2560) ที่เสนอว่าการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมช่วยให้ผู้ใช้พื้นที่ร่วมระบุปัญหา กำหนดความต้องการ และพัฒนาแนวทางปรับปรุงสภาพแวดล้อมได้เหมาะสมกับบริบท กรณีชุมชนเนินหอมแสดงให้เห็นว่า การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมทำหน้าที่เป็นกลไกการทำงานแบบล่างสู่บน โดยทำให้ผู้สูงอายุ เจ้าของพื้นที่ ผู้ประกอบการ และหน่วยงานท้องถิ่นร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนา

ประเด็นที่ห้า การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวสามารถสนับสนุนพลังของผู้สูงอายุได้ เมื่อผู้สูงอายุมีบทบาทในฐานะผู้ให้ข้อมูล ผู้ร่วมออกแบบ ผู้ใช้พื้นที่ และผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญา ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับกรอบพลังขององค์การอนามัยโลก ซึ่งให้ความสำคัญกับสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงในชีวิต (World Health Organization, 2002) ในกรณีชุมชนเนินหอม ผู้สูงอายุไม่ได้ถูกวางบทบาทเป็นเพียงกลุ่มที่ต้องได้รับการดูแล แต่เป็นทรัพยากรทางวัฒนธรรมและสังคมของชุมชน การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ให้ผู้สูงอายุได้ถ่ายทอดความรู้ มีปฏิสัมพันธ์กับคนต่างวัย มีโอกาสสร้างรายได้ และเกิดความภาคภูมิใจในบทบาทของตนเอง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะที่ได้จากการวิจัย

1. การยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ในชุมชนสูงวัยควรเริ่มจากการสำรวจทุนวัฒนธรรม บทบาทของผู้สูงอายุ และความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวรายพื้นที่ ก่อนดำเนินการออกแบบหรือปรับปรุงพื้นที่ เนื่องจากผู้สูงอายุเป็นเจ้าของภูมิปัญญา วิถีชีวิต และองค์ความรู้ท้องถิ่นที่สามารถใช้เป็นฐานในการสร้างคุณค่าให้ แหล่งท่องเที่ยวได้

2. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวควรใช้กระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่การระบุปัญหา การประเมิน ความพร้อมของพื้นที่ การออกแบบ การพิจารณาความเหมาะสมของแบบ เพื่อให้แนวทางการพัฒนาสอดคล้องกับ ความต้องการของเจ้าของพื้นที่ ผู้สูงอายุ และผู้ใช้พื้นที่ กระบวนการดังกล่าวช่วยสร้างความเป็นเจ้าของร่วมและ เพิ่มโอกาสที่ผลการออกแบบหรือข้อเสนอจะถูกนำไปใช้จริง

3. องค์ประกอบในแหล่งท่องเที่ยว 6As ควรถูกใช้เป็นเครื่องมือประเมินความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยว โดยเฉพาะด้านการเข้าถึงสิ่งอำนวยความสะดวกและบริการเสริม เนื่องจากเป็นองค์ประกอบที่ส่งผลโดยตรงต่อ ความปลอดภัยและความสะดวกของผู้สูงอายุ ทั้งนี้ หากชุมชนหรือหน่วยงานท้องถิ่นต้องการใช้ผลการวิจัยต่อ ควรจัดทำแบบประเมินก่อน-หลังการพัฒนา เพื่อแสดงผลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นควรบรรจุแนวทางการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่เหมาะสมกับ ผู้สูงอายุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น โดยเชื่อมโยงกับแผนด้านผู้สูงอายุ สุขภาวะ เศรษฐกิจชุมชน และการท่องเที่ยว เพื่อให้การพัฒนาพื้นที่ไม่แยกส่วนระหว่างภาคการดูแลผู้สูงอายุกับการสร้างรายได้ของชุมชน รวมทั้งควรร่วมกันจัดทำ คู่มือหรือแนวทางการประเมินแหล่งท่องเที่ยวชุมชนตามองค์ประกอบ 6As ร่วมกับแนวคิดการออกแบบเพื่อทุกคน เพื่อให้ชุมชนอื่นสามารถใช้เป็นเครื่องมือวิเคราะห์ วางแผน และยกระดับแหล่งท่องเที่ยวของตนเองได้

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการสำหรับชุมชนเนินหอม

เจ้าของพื้นที่และหน่วยงานท้องถิ่นควรร่วมกันกำหนดบทบาทของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่งให้ชัดเจน เช่น พื้นที่ศาสนาและการเรียนรู้ พื้นที่นันทนาการ พื้นที่บริการผู้สูงอายุ พื้นที่เรียนรู้เกษตรและสมุนไพร หรือพื้นที่ เศรษฐกิจชุมชน เพื่อให้การพัฒนา มีทิศทางชัดเจนมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันควรจัดตั้งชมรมในการขับเคลื่อนการ ท่องเที่ยวชุมชนเนินหอมเพื่อสร้างความยั่งยืน

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาผลลัพธ์ด้านพลังของผู้สูงอายุหลังจากมีการใช้พื้นที่จริง เช่น ระดับการมีส่วนร่วมทาง สังคม รายได้ สุขภาพ และความสัมพันธ์ระหว่างวัยในชุมชน

2. ควรทดลองนำกระบวนการยกระดับแหล่งท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ที่ได้จากชุมชนเนินหอมไป ประยุกต์ใช้กับชุมชนอื่นที่มีบริบทแตกต่างกัน เพื่อทดสอบกระบวนการและพัฒนาเป็นแนวทางเชิงนโยบายสำหรับ การท่องเที่ยวในสังคมสูงวัย

กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ เลขที่สัญญา N84A670206

เอกสารอ้างอิง

- กมลวรรณ แสงธรรมทวี, และเบญจวรรณ ปานแมน. (2566). แนวทางการออกแบบสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล ท่าเรือด่วนเจ้าพระยา สถานีท่าอากาศยานบุรี. *วารสารวิชาการพระจอมเกล้าพระนครเหนือ*, 33(2), 648-659. DOI: 10.14416/j.kmutnb.2022.10.006
- จิตกา คุ่มเรือน, ชมพูนุช จิตติถาวร, ผกามาตย์ ชัยรัตน์, และสันติธร ภูริภักดี. (2564). การศึกษาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 10(2), 189-198.
- จิตกา คุ่มเรือน, ชมพูนุช จิตติถาวร, ผกามาตย์ ชัยรัตน์, และสันติธร ภูริภักดี. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงประสบการณ์ที่ส่งผลต่อศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 16(1), 79-93.
- ชุติกานุจน์ แจ่มเสนาะ. (2563). การพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อคนทั้งมวล กรณีศึกษา โรงละครสยามนิรมิตและพิพิธภัณฑ์ศิลปะไทยร่วมสมัย MOCA. *สารศาสตร์* 3(1), 27-40.
- ทิชากร เกษรบัว, และเปรมสิริ สุขปริเปรม. (2567). การประยุกต์ใช้วงจรเคมิ่งในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนบ้านเนินหอม อำเภอเมือง จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 11(1), 58-97.
- ประพัทธ์พงษ์ อุปลา, และสมลักษณ์ บุญณรงค์. (2560). การสร้างกระบวนการออกแบบอย่างมีส่วนร่วมในการปรับปรุงสภาพแวดล้อมทางเท้าและระบบป้ายสัญลักษณ์งานจราจร: กรณีศึกษา โรงเรียนอนุบาลระนอง. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 9(1), 52-69.
- พระครูชลธารโสภิต กงแก้ว. (2567). การพัฒนารูปแบบการสร้างและการใช้ภูมิปัญญาจากความหลากหลายทางชีวภาพของวัดและชุมชนในจังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร.*, 12(6), 2552-2563.
- มณีนรัตน์ สุขเกษม, เกิดศิริ เจริญวิศาล, และสันติธร ภูริภักดี. (2563). รูปแบบการจัดการความรู้ของเมืองสมุนไพร จังหวัดปราจีนบุรีเพื่อการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ. *วารสารวิทยาลัยดุสิตธานี*, 14(2), 86-102.
- วสวัตต์ สุตินุญคามณี. (2562). สังคมสูงวัยกับรูปแบบการท่องเที่ยว: ปัจจัยที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวของผู้สูงอายุในเขตกรุงเทพฯ และปริมณฑล. *วารสารศรีปทุมปริทัศน์ ฉบับมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 19(1), 95-109.
- สมลักษณ์ บุญณรงค์, การ์ณย์ อินทวาส, มณีนรัตน์ สุขเกษม, และวงเดือน จันทพงษ์. (2568ก). การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ด้วยทุนวัฒนธรรมเพื่อสนับสนุนพหุพลัง ชุมชนตำบลเนินหอม จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารวิจัยเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่*, 17(2), 155-174. <https://doi.org/10.48048/abcj.2025.155>
- สมลักษณ์ บุญณรงค์, การ์ณย์ อินทวาส, มณีนรัตน์ สุขเกษม, และวงเดือน จันทพงษ์. (2568ข). แนวทางการพัฒนาองค์ประกอบแหล่งท่องเที่ยวที่ตอบสนองพฤติกรรมนักท่องเที่ยวสูงวัย: กรณีศึกษา อำเภอเมืองปราจีนบุรี จังหวัดปราจีนบุรี. *วารสารมหาวิทยาลัยคริสเตียน*, 31(4), 1-19.
- สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี. (2567). รายงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี พ.ศ. 2567. สำนักงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม. https://pchburi.nso.go.th/images/2025/รายงานสถิติจังหวัดปราจีนบุรี_2567.pdf
- Bodeerat, C., Phongrod, Y., Khodkhong, N., & Bodeerat, S. C. (2021). The development of appropriate universal design model in Muang Phitsanulok to support economic growth, society and tourism. *Ilkogretim Online-Elementary Education Online*, 20(5), 5095-5102. doi: 10.17051/ilkonline.2021.05.110
- Cooper, C., Fletcher, J., Fyall, A., Wanhill, S., & Gilbert, D. (2008). *Tourism: Principles and practice* (4 th ed.). Pearson Education.

- Darcy, S., & Dickson, T. J. (2009). A whole-of-life approach to tourism: The case for accessible tourism experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16(1), 32–44. <https://doi.org/10.1375/jhtm.16.1.32>
- Reason, P., & Bradbury, H. (2013). *The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice* (2 nd ed.). Sage Publications.
- Richards, G. (2011). Creativity and tourism: The state of the art. *Annals of Tourism Research*, 38(4), 1225–1253. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2011.07.008>
- Richards, G., & Raymond, C. (2000). *Creative tourism. ATLAS news*, 23(8), 16-20. DOI: 10.17605/OSF.IO/YWEG7
- Story, M. F., Mueller, J. L., & Mace, R. L. (1998). *The universal design file: Designing for people of all ages and abilities*. NC State University, The Center for Universal Design.
- United Nations. (2019). *World Population Prospects 2019: Highlights*. United Nations. https://population.un.org/wpp/assets/Files/WPP2019_Highlights.pdf
- World Health Organization. (2002). *Active ageing: A policy framework*. World Health Organization.
- World Tourism Organization (2018), *UNWTO Tourism Highlights: 2018 Edition*. UNWTO, Madrid, <https://doi.org/10.18111/9789284419876>